

Goi-datiboak eta are goragokoak euskaraz: jabe datiboak eta datibo hunkituak vs. datibo etikoak*

BEATRIZ FERNÁNDEZ

EHU

(High and even higher: dative possessors and affected datives vs. ethical datives in Basque)

Abstract

In this paper, we will explore the syntactic behavior of Basque possessor datives and compare them to the ethical ones. To that end, we'll review Borer & Grodzinsky's (1986) classical syntactic tests and show that Basque possessor datives behave similarly to their counterparts in other languages, as Hebrew (also Landau 1999), Spanish and French (Jouitteau & Rezac 2007), among many others. As we will see, dative possessors are high datives (against Pytkänen 2002/2008), although they are not necessarily merged high. Besides, even higher in the architecture of the sentence are ethical datives (Jaeggli 1982, 1986 among others) and also allocutives (Oihartzabal 1993). Although possessor datives will be the main issue to address, we will also focus on other non-core (high) datives, as affected ones, which behave similarly to possessors and probably occupy the same (high) position in the structure.

Keywords: *Basque datives, external possession, dative possessors, high datives, ethical datives, allocutives.*

* Lan hau bakarka zein elkarlanean egindako beste zenbait lanen segida naturala da. Bihoakie, beraz, nire esker ona lan horietan lankide izan ditudan Jon Ortiz de Urbina eta Josu Landari. Lan honek, bestalde, Ibon Sarasolaren, Milan Rezacen eta izenik gabeko bi txostengileren ohar, iruzkin eta zuzenketak jaso ditu, eta zorretan nago, horregatik, eurekin. Orobat, lan luze eta zabalago baten atal beregain bat da hau, eta lan luze horretan, iruzkin eta iradokizunak jaso ditut beste ikerkide estimatu batzuegandik. Horregatik lan honek asko zor die Pablo Albizu, Arantzazu Elordieta, Ricardo Etxepare, Mélanie Jouitteau, Richard S. Kayne, Beñat Oihartzabal eta Esther Torregori. Lanean zehar egon litekeen edozein oker edo erraturen erantzukizuna nirea da bakar-bakarrik. Lan honek zenbait instituzioren diru-laguntza eta babesa jaso du, honakoenak: Eusko Jaurlaritza (HM-2009-1-25 eta IT4-14-10); Espaniako Ministerio de Ciencia e Innovación (FFI2008-00240/FILO) eta Frantziako Agence Nationale de la Recherche (ANR-07-CORP-033).

0. Atarian

Lan honetan, goi-datiboez eta are goragokoez jardungo dugu, bereziki jabe datiboak arakatzeko bidean. Jabe datiboak eta *datibo hunkituak* (*affected datives*)¹ goi-datiboak dira, eta are goragokoak datibo etikoak. Lanean zehar, jabe datiboak eta etikoak konparatuko ditugu, bereziki lan klasiko batetik abiatuz, hots, Borer & Grodzinsky (1986). Ikusiko dugunez, euskal jabe datiboak beste hizkuntzetakoak bezalakoxeak dira, eta etikoekin konparatuz gero, diferentzia nabarmenak agertzen dituzte. Jabe datiboak gure mintzagai nagusia izan arren, datibo hunkituez ere hitz egingo dugu eta etikoetatik ere bereizten saiatuko gara. Azkenik, euskal datibo etikoaren inguruko zenbait zertzelada ere ematen saiatuko gara, gero lanetara bidean lagungarri izan daitezkeelakoan.

1. Kanpo jabetza edo jabearen igoera eta jabe datiboak

Munduko hizkuntzetan bitara adieraz daitezke jabetza harremanak: *kanpo jabetzaren* edota *barne jabetzaren* bitartez. Barne jabetza (*internal possession*, ingelesez), irakurlearentzat ohikoa den genitiboaren bitartez adierazten da euskaraz:

- (1) Jonen ilea hazi da

Perpau honetan, *Jon* eta *ilea* jabetza harremanean daude. *Jonen* osagaiak *-(r)en* genitibo marka jaso duenak, *jabea* adierazten du eta *ileak*, berriz, *jabe-goa*.² Horrez gain, bada beste egitura diferente bat, euskaraz zein munduko hizkuntza askotan, jabetza adierazteko erabiltzen dena:

- (2) Joni ilea hazi zaio

Perpau honetan ere, jabetza harremana dago *Joni* eta *ilea* osagaien artean, baina jabea ez da ohiko genitiboaren bitartez adierazten, ezpada datiboaren bitartez. Halako perpausez ari garela, *Joni* osagaia *jabe datiboa* dela diogu, eta perpauak biltzen duen jabetza harremanari kanpo jabetza deritzogu (*external possession* ingelesez) –ikus sarrera baterako, Payne & Barshi (1999)–. Kanpo

¹ Halaxe deritzegu, Joutiteau & Rezacen (2007) *affected datives*en ordainak direla uste dugulako. Milan Rezacék buruz buru adierazi digu egokia deritzola esapideari halako euskal datiboen kasuan. Deitura honen inguruan ikus baita Fernández (2011c).

² *Jabe* hitzaz ingeleseko *possessor* adieraziko dut; *possessee* edo *possessum* adierazteko, berriz, *jabe-goa* erabiliko dut.

jabetzan, ikusten denez, *Joni* osagaia perpauseko argumentuetarik bat da, eta ez genitiboaz markatzen denean bezala, *ile(a)* modifikatzen duen determinatzaile sintagmaren (DSren) barruko osagaia. Perpauseko argumentua dela ikusteko, aditz laguntzaileari begiratu besterik ez dago: jabe datiboarekiko komunztadura erakusten du laguntzaileak. Hortaz, *Joni* perpauseko argumentu nagusietako bat da, hainbestearino non komunztadura ere jasotzen duen. Jakina, argumentu hori ez da *hazi* aditzak berez dituen argumentu egiturakoa, zeren aditz honek argumentu bat besterik ez baitu (*ilea*). Horregatik, *Joni* jabe datiboa izateaz gain, hautatu gabeko argumentua ere bada.³

Batzuetan, kanpo jabetzari *jabearen igoera* (*possessor raising*) deitu izan zaio, eta geuk ere azken esapide hau erabiliko dugu lanean zehar, izenaz hara-tago, igoera egon badagoela pentsa daitekeelako. Ez dugu gai hori lan honetan erabiliko. Momentuz, nahikoa da deiturak erakusten duen intuizioa gogoratzearekin, alegia, jabeak perpaus egituran gora egin duela jabegoa adierazten den osagaitik atera eta gero. Hala izanez gero, badirudi bi egituretatik bat, hau da, jabearen igoera erakusten duena, bestetik eratorri dela, hots, barne jabetza adierazten duenetik.

2. Goi-datiboak (jabe datiboak eta datibo hunkituak) eta are goragokoak (datibo etikoak)

Jabe datiboak goi-datiboak direla defendatu izan dugu gure zenbait lane-tan (Fernández & Landa 2008, Fernández & Ortiz de Urbina 2010, Fernández, Ortiz de Urbina & Landa 2010), eta halaxe egingo dugu oraingo honetan ere. Goi-datiboak askotariko datiboak dira, geroago ikusiko dugunez. *Core arguments* eta *non-core arguments*⁴ deiturez bereizten dira ingelesez muineko argumentuak muineko ez direnetatik, eta goi-datiboez ari garela ere halaxe egin dezakegu, batzuk besteetatik bereizi. Muinekoak ez diren argumentuak, edo nahiago bada, hautatu gabeko argumentuak, jabe datiboak adibidez, ez daude berez aditzaren argumentu egituran, esperimantatzaileak aditz psikologikoen argumentu egituran ez bezala. Eta, hala ere, perpauseko argumentuak badira, izan. Hala, goi-datiboen artean, beste behin ere, datibo esperimantatzaileak, predikatu psikologikoetako argumentuak direnak, jasoko ditugu batetik, eta bestetik, hautatu gabeko argumentuak, hots, jabe datiboak eta bestelakoak. Aldiz, oraingo honetan, beste lan batzuetan ez bezala, *datibo etiko*⁵ deitura, gure goi-datiboak baino are goragokoa den datibo baterako gordeko dugu (Albizu & Huidobro 2011), eta ez dugu deitura hori bera erabiliko hautatu gabe-

³ Berehala argituko dugu zer esan nahi dugun hautatu gabeko datiboa diogunean.

⁴ Ikus Boneh and Nash (2010a, b) muinekoak ez diren bestelako datiboetarako.

⁵ *Ethical dative* edo *dative of interest*.

ko goi-datibo batzuetarako. Hauexei, behin-behinean, datibo hunkituak deituko diegu. Izan ere, lanean aurrera egin ahala, ñabardurek hasiera batean baino garrantzi handiagoa dute, eta ñabardura horien artean dago datibo etiko esatea *stricto sensu* etikoak direnei.

Izatez, oso irizpide garbiak eman izan dira literaturan jabe datiboak eta datibo etikoak bereizteko, eta are gehiago, datibo etikoak jabe datiboetatik ez ezik, bestelako datibo batzuetatik bereizteko –ikus, adibidez, Jaeggli (1982, 1986), bereziki gaztelaniarako, Borer & Grodzinsky (1986) hebraierarako eta Jouitteau & Rezac (2007) frantseserako, zerrenda luze bateko hiruzpalau lan esanguratsu besterik ez aipatzearren–. Guk hemen literaturan erabili izan diren irizpide batzuk ekarriko ditugu gogora, jabe datiboak bereziki etikoetatik bereizteko. Kontuan izan, dena den, gure xedea ez dela berez datibo etikoak aztertzea, ezpada jabe datiboak aztertzea, zeharbidez, etikoetara eta bestelako goi-datiboetara, datibo hunkituetara, adibidez, jo beharra dugun arren.

Ohar bat egin behar dugu abiatu aurretik. Datibo etikoez ari garenean atal honetan, halako datiboak eztabaidarik gabe erakusten dituzten hizkuntzetara joko dugu, gaztelaniara adibidez. Euskaraz zentzu hertsizko datibo etikorik ba ote dugun ez dago behar beste azterturik, eta guk ere, zertzelada orokor batzuk alde batera utzirik –6.1 atala–, ez dugu hemen euskal datibo etikoen inguruko lana garatuko. Horretarako, Albizu & Huidobro (2011) lanera jo dezake irakurleak.

3. Datibo etikoak pertsona murriztapenak ditu; jabe datiboak eta datibo hunkituak, aldiz, ez

Literaturan (Jaeggli 1982, Cuervo 2003: 195, Jouitteau & Rezac 2007: 2.1)⁶ azaldu izan da datibo etikoak lehen eta bigarren pertsonakoak direla, ez hirugarren pertsonakoak. Perlmutteren (1971) adibidea da⁷ lehena eta Jaeggliarena (1986: 22) bigarrena:

- (3) a. Juan me le arruinó la vida a esa chica
 Juan 1sg 3sg hondatu D bizitza P hori neska
'Juanek neska horri bizitza hondatu dio' (eta horrek ni nolabait ukitzen nau)
- b. ¡Te me ensuciaste el pantalón, mi hijo!
 2sg 1sg zikindu D praka, nire seme
'Praka zikindu duzu, seme!' (eta horrek ni nolabait ukitzen nau)

⁶ Zenbait aipamen baino ez dugu jasoko hemen. Izatez, beste aipamen asko eman litezke.

⁷ Jaeggliaren (1986) lan beretik jaso dugu adibidea.

Bi perpaus hauetan *me* singularreko lehen pertsonako klitikoa da datibo etikoa adierazten duena. Jaegglik dioenez, datibo etiko horrek, aditzaren ekintzak ni nolabait ukitzen nauela adierazten du, ukitzen nauen era lausoa izan arren eta pragmatikoki interpretatu behar den arren. Hirugarren pertsonako datibo etikorik ez dago, ordea. Konpara bitez Jaeggliren (1986: 25) ondoko adibideak:

- (4) a. Este chico no me come
hau mutil ez 1sg jan
'Mutil honek ez du jaten' (eta horrek ni nolabait ukitzen nau)⁸
- b. *Este chico no le come
hau mutil ez 3sg jan
'Mutil honek ez du jaten' (eta horrek hura nolabait ukitzen du)

Bestelakoak dira jabe datiboak,⁹ ez baitute pertsona murriztapenik, eta eragozpenik gabe ager baitaitezke baita hirugarren pertsonakoak direnean ere. Hori hala da euskaraz:

- (5) a. (Niri/guri) semea ezkondu zait/zaigu (DAT: 1sg/pl)
b. (Zuri/zuei) txikia koskortu zaizu/zaizue (DAT: 2sg/pl)
c. Joni (eta Aneri) eskuak izoztu zaizkio/zaizkie (DAT: 3sg/pl)

zein euskaratik kanpo, gaztelaniaz, adibidez (Jaeggli 1986: 25):

- (6) Me/te/le duele la cabeza a mí/ tí/ él (DAT: 1sg/pl)
1sg/2sg/3sg min eman D burua P 1sg/2sg/3sg
'Buruko mina dut/duzu/du'

Euskarazko eta gaztelaniazko adibide hauetan ikus daitekeenez, edozein pertsonatakoak izan daitezke jabe datiboak eta ez halaberharrez lehen edo bigarren pertsonakoak. Jabe datiboetatik oso hurbil daude hautatu gabeko ondoko datibo hauek ere, eta jabe datiboek bezala, ez dute etikoen pertsona murriztapenik:

- (7) Joni/Palestinarrei bonba lehertu zitzaion/zitzaien (DAT: 3sg/pl)

⁸ Beharbada, 'Mutil honek ez di-t jaten' ere itzul genezake euskarara. Momentuz, itzulpen neutroago bat erabiliko dugu, bestela, euskaraz etiko hori ote dugun eztabaidatzen hasi beharko genuke, eta momentuz luzatu nahi dugu eztabaida hori. Itzuliko gara 6.1 atalean auzi honetara.

⁹ Jabetza *ezinbesterenduzkoa* adierazten duten datiboak dira hauek guztiak (5) eta (6), baina jabetza *besterengarrian* ere antzera gertatzen da. Jabetza ezinbesterenduzkoaz hitz egiten dugu jabearen eta jabegoaren arteko harremana berezkoa eta ezin hautsizkoa denean, adibidez, (5c) eta (6) adibideetako gorputz atalen kasuan edo (5a,b) adibideetako senidetasun harremanak adierazten direnean. Aldiz, jabetza *besterengarria* dugu jabegoa jabe batetik bestera alda daitekeenean, liburu bat, etxe bat eta abar. Ikus Etxepare (2003) jabe datiboaren eta hunkigarritasunaren arteko harremanetarako.

Eztabaidagarria da jabetza harremanik ba ote dagoen perpaus hauetan. Esaterako, jabetza harremana izango genuke halako kasuetan ere, lehertutako bonba Jon manipulatzen ari zena balitz eta, horregatik, nolabait berea. Edozein modutan ere, bonba hori beste beste norbaitek jar lezake eta Joni lehertu –gauza bera esan genezake *palestinarrei* datiboari buruz–. Kasu horretan ez litzateke jabetza harremanik egongo Jonen/palestinarren eta bonbaren artean. Eta jabe datiboa ez balitz *Joni* edota *palestinarrei* osagaiena, orduan, bestelakoa izan beharko litzateke datiboa. Lehenago datibo etiko edo interes datibo deiturak erabili izan ditugu hauek bezalako datiboetarako gure zenbait lanetan –ikus, adibidez, Fernández & Ortiz de Urbina (2010)–. Oraingoan, baina, datibo hunkituak deituko diegu, 2. atalean esan dugun bezala. Izenaren inguruko argibideen ostean, izanari errepara diezaiogun berriro. Azken adibideetara –(7)– begira ikus daitekeenez, baldin eta datibo etikoak lehen eta bigarren pertsonakoak besterik ez badira, orduan, (7)ko adibide hauek ez dira etikoak, ez behintzat literaturan nagusitu den adieran. Dena den, hautatu gabeko argumentuak dira eta nolabait hunkitutako argumentuak ere bai. Ikusten denez, jabe datiboen jokabide sintaktiko bera dute, eta ez irizpide honi dagokionez bakarrik. Hortaz, izenak gorabehera, beste lan batzuetan aldarrikatu izan dugun bezala, jabe datiboek eta datibo hunkituek, diferentziak diferentzia, bateratsu jokatzen dute sintaxian ere.

4. Datibo etikoak ezin daitezke bikoiztu; bai, ordea, jabe datiboak eta datibo hunkituak

Datibo etikoak jabe datiboetatik (eta bestelako datiboetatik) bereizteko erabili izan den beste irizpide bat da datibo klitikoa, datiboaz markatutako determinatzaile sintagma (DS_{DAT}) batez ezin *bikoiztea*,¹⁰ hots, datibo klitikoa eta DS_{DAT} , biak batera ezin agertzea perpausean, datiboa etikoa den kasuetan.

- (8) a. Me ... (*a mí)
b. Te ... (*a tí)

¹⁰ *Klitikoaren bikoizketa* diogu ingeleseko *clitic doubling* edo gaztelaniako *doblado de clítico* esapideen euskal ordain gisa. Klitikoaren bikoizketa esapideak adierazten du dena delako klitikoa datibo lexiko batez bikoiz daitekeela, esate baterako: gaztelaniaz *le he traído un libro a Juan* ('Juani liburu bat ekarri diot') diogunean, *le* klitikoaz gain, *a Juan* datibo lexikoa ere badago perpausean eta klitikoa nolabait bikoizten du. Datibo etikoaren kasuan, esan dugun bezala, klitikoa ezin daiteke bikoiztu.

Ziur aski bitxia da klitikoaren bikoizketa deitura halako gramatika gaietan hasiberria den euskaldun batentzat. Izan ere, euskaraz kontrako norabidean begiratu ohi diegu datuei, alegia, lehenik datibo kasuaz markatutako argumentuari eta ondoren komunztadurari (edo nahiago bada, klitikoari), ez alderantziz. Jakina, datuei norabide honetan begiratzuz gero, ohi dugun bezala, beti hitz egin beharko genuke bikoizketaz, datibo lexikoa ageri den guztietan, komunztadura ere erakusten duelako –alde batera utzirik datibo komunztadura galera jasaten duten hizkerak–.

Adibidez, Perlmutteren eta Jaeggliaren goiko adibideek (3), nekez izan lezakete halako ordainik:

- (9) a. Juan me le arruinó la vida a esa chica (*a mí)
 b. Te me ensuciaste el pantalón (*a mí)

Beste modu batez esanda, datibo etikoak ez dira perpauseko beste inongo argumenturen erreferentziakideak –ikus, beste askoren artean, Jaeggli (1986: 22-23), Borer & Grodzinsky (1986: 180), Joutiteau & Rezac (2007: 2.4 atala)–. Jakina, datibo etikoak ezinbestean klitikoak baino ez badira, orduan, ez dira perpauseko argumentuak, eta ez dute argumentuek izaten duten jokabide sintaktikorik.

Euskaraz, jakina, komunztadura hizkiak dira begiratu beharrekoak (gaztelaniako eta frantseseko klitikoen orde).¹¹ Nolanahi ere, klitikoa izan, komunztadura izan, euskaraz ez dago inongo eragozpenik DS_{DAT} ere perpaus berean agertzeko datibo hunkituen kasuan:

- (10) a. Niri/guri eguna argitu zait/zaigu konturatu gabe
 b. Zuri/zuei eguna argitu zaizu/zaizue konturatu gabe
 d. Joni/eta Aneri eguna argitu zaio/zaie konturatu gabe

Lehen edota bigarren pertsona izenordainak (a,b) isiltzera jotzeko joera izan arren euskaraz, ez du horrek esan nahi *niri*, *zuri* eta abar agerian egon ezin daitezkeenik datibo komunztadura hizkiekin batera, edo nahiago bada, datibo komunztadura hizkiak bikoiztuz. Kontuan izan, euskaraz printzipioz DS batez bikoizturik agertu ezin daitezkeen komunztadura hizki bakarrak alokutiboak direla (Oihartzabal 1993):

- (11) a. Joni eguna argitu zaio-n/k (*hiri)
 b. Joni gosaria prestatu zio-(n)a-t (*hiri)

(a,b) adibideetan ikusten denez, mintzakideari dagozkion komunztadura hizkiak *-n/k* eta *-n(a)* dira. Komunztadura hizki horiek, baina, ezin daitezke *hiri* ageriko DS_{DAT} batez bikoiztu, eta hortaz, ez dira argumentu komunztadura, ez argumentu komunztadura baizik.¹² Aldiz, *Joni* agerian azal daiteke inongo eragozpenik gabe. Datibo hunkitu hauek, beraz, alokutiboek ez bezala, eta gaztelaniaz, frantsesez edo hebraieraz, adibidez, etikotzat hartzen diren datiboek ez bezala, ez dute murriztapenik ezartzen DS_{DAT} agertzeari dagokionez. Berrito ere,

¹¹ Bide batez, badira euskarari dagokionez, komunztadura hizkiez hitz egin beharrean, klitikoez hitz egiten dutenak. Guk komunztadura hizkiez hitz egingo dugu eztabaida horretan sartu gabe.

¹² Alokutiboak, jakina, ezin daitezke ezta ergatibo sintagma batez (DS_{ERG}) bikoiztu, adibidez: *Jon berandu etorri du-n/k (*hik)*. Adibide honetan, ergatibo komunztadura marka batez ageri da alokutiboa, baina ageriko ergatibo sintagmarik ezin daiteke onartu.

baldin eta datibo etikoak klitikoen edo komunztadura hizkien bitartez baino ezin badaitezke azaldu, orduan gure goiko adibideetako (11) datiboak ez dira etikoak, datibo hunkituak baino. Gainerakoan, jabe datiboek ere ez dute honi dagokionez inongo murriztapenik, eta orain arteko adibide askotan erakutsi dugun bezala, jabe datiboa bera ere ager daiteke esplizituki perpausean:

- (12) a. Niri begitartea ilundu zitzaidan berria jaso nuenean
 b. Zuri bihotza uzkurto zitzaizun berria jaso zenuenean
 c. Jonen etxepekoei bihotza uzkurto zitzaien berria jaso zutenean

Ikusten denez, datibo etikoaren eta jabe datiboaren arteko diferentziak itxuratuz doaz. Gainerakoan, jabe datiboek eta datibo hunkitu hauek ez dute orain artean inongo diferentziarik erakusten.

5. Klitiko sailak:¹³ direnak eta ez direnak

Orain arte datibo etikoez erakutsi ditugun adibide batzuetan, bada beste ezaugarri nabarmen bat: datibo etikoa beste edozein datiborekin batera ager daiteke perpaus berean, *klitiko sailak* osatuz. Etikoez eman ditugun gaztelaniako lehen adibideetan, esaterako, datibo klitiko bi ageri zaizkigu bata bestearen atzetik:

- (13) a. Juan *me le* arruinó la vida a esa chica
 b. *Te me* ensuciaste el pantalón

me, singularreko lehen pertsonakoa, etikoa dena, eta *le/te* klitikoak, hurrenez hurren.¹⁴ Izan ere, bi datibo klitikoak batera emateko eragozpenik ez dago gaztelaniaz (ezta etikoak onartzen dituzten beste hizkuntza batzuetan ere, frantsesez adibidez). Jouisseau & Rezacek (2007) diotenez, klitiko biak batera agertu ahal izatea, bietarik bat (etikoa) benetako argumentua ez izateari zor zaio, lehenago esan dugun bezala. Euskaraz, jakina, ez dago perpaus hauen kidekorik, printzipioz, bi datibo komunztadura hizki erreferentziaz beregainak¹⁵ erakusten dituzten formak ez-gramatikalak direlako.¹⁶

¹³ *Clitic clusters* ingelesez.

¹⁴ (a) perpauseko *le* klitikoa *a esa chica* datibo lexikoarekin batera ageri da eta kaltetuna adierazten du; (b) perpauseko *te* klitikoa, berriz, bihurkaria da.

¹⁵ Bi komunztadura hizki erreferentziaz beregainak diogu, zeren inoiz edo behin, bi (edo hiru) datibo komunztadura hizki biltzen dituzten adizkiak aurki baitaitezke zenbait hizkeretan (zubereaz eta eronkarieraz), biak (edo hirurak) argumentu berarenak: *dei-ta-zü-t* eta *dei-ta-da-zü-t* (Iruri, Zuberoa, Yrizar 2002) (Fernández & Albizu 2006).

¹⁶ Euskaraz, bi datibo komunztadura hizki biltzen dituzten adibideak, salbuespenak salbuespen, ez-gramatikalak diren arren, datibo lexiko bat baino gehiago ager daitezkeen egiturak egon

- (14) a. **Juanek neska horri bizona hondatu *dio*t
 b. **Neska horri bizona hondatu *zai*o

Lehen perpausoko *dio*t adizkian edozein euskaldunek aditzen duena da *nik* (*hari*) *hondatu dio*t, hau da, inork ez luke interpretatuko Juanek neska horri bizona hondatu dionik eta horrek nolabait ukitzen nauenik ni, singularreko lehen pertsona komunztadura hizkia balizko etiko bati egotziz. Are gehiago, bigarren perpausoko **zai*o forma asmatuak bi datibo komunztadura hizki biltzen ditu (bata *neska horri* osagaiari dagokiona eta bestea singularreko lehen pertsonako balizko etiko bati), eta besterik gabe ez-gramatikala da. Dena den, **zai*o forma ez-gramatikalak, guztiz gramatikala den beste forma bat ekar liezaguke gogora:

- (15) a. Juanek neska horri bizona hondatu zi-o-n/k
 b. Neska horri bizona hondatu zai-o-n/k

Alokutiboak dira, berriro ere, hemen jaso ditugun adizkiak. Adizki hauek bi datibo komunztadura hizki biltzen dituzte: *neska horri* osagaiari dagokion -o- singularreko hirugarren pertsonako hizkia, eta -n/k, alokutiboari dagokion datibo komunztadura hizkia.¹⁷ Gogoratu, goian esan dugun bezala, alokutiboak ere ez direla argumentu komunztadura, ez-argumentu komunztadura baino, hots, ez dagozkiola perpausoko inongo argumenturi, ezpada perpausetik kanpo, egoera pragmatikoan dagoen mintzakideari (Oihartzabal 1993). Horregatik ez dute komunztadura DS batez bikoizten. Gainera, alokutibo hizkiak dira, hain zuzen ere, euskaraz beste datibo komunztadura hizkiekin batera eragozpenik gabe ager daitezkeen bakarrak, datiboa zeinahi delarik ere: esperimintatzailea (a), jabe datiboa (b), datibo hunkitua (c), iturburua (d) edo helburua (e):

- (16) a. Joni surfean ibiltzea gustatzen zai-o-n/k
 b. Joni ilea busti zai-o-n/k
 c. Joni eguraldia berdin zai-o-n/k
 d. Joni surf taulak ihes egin zi-o-n/k
 e. Joni surf taula eman zio-na/a-t

Adibide hauetan guztietan, bina datibo komunztadura hizki jasotzen dira, lehena -o- *Joni* argumentuari dagokio; bigarren datibo komunztadura hizkia, -n/k edo -n(a)-, perpausoko argumentua ez den mintzakideari. Hortaz, Joui-teau & Rezacek (2007) irizpide honi dagokionez, etikoei egozten dioten ezau-garria alokutiboez ere esan genezake guk.

badaude, berehala ikusiko dugunez –ikus Deustuko Hizkuntzalaritza Mintegia (1989), Fernández & Ortiz de Urbina (2010), Fernández (2011a) eta Etxepare eta Oihartzabal (2008, 2010) adibidez–.

¹⁷ Hemen inplizituki alokutibo hizki hauek datibo komunztadura hizkiak direlako ustea dago. Hau gerora sakon eztabaidatu beharreko gaia da.

Jakina, datibo etikoa gaztelaniaz edo alokutiboak euskaraz bestelako datiboekin batera ager daitezkeen arren klitiko sailetan edo komunztadura segidan, jabe datiboak, printzipioz, ezin daitezke bestelako datiboekin batera ageri perpaus berean, ez komunztaduran (alokutiboak alde batera) ez bestela. Jabe datiboak argumentuak dira eta argumentuei dagozkien gune sintaktikoak betetzen dituzte. Salbuespenak dira, dudarik gabe, Etxeparek eta Oihartzabalek (2008, 2010) *double dative constructions* edo *datibo bikoitzeko egiturak*¹⁸ deriztenak:

- (17) a. Traidoreari begitarteari ohartzuz... (Larzabal *Idazlanak* I, 66)
 b. Hurbildu nion urrikalmenduzko seinalea ezpaineri (Etcheberri *Orhoitgarriak* 164)
 c. Barneari farrasta bat egiten dautzun manu auhenezkoa (Etcheberri *Denetarik* 116)¹⁹

Halako egiturak ipar-ekialdeko hizkeretatik jasotzen dituzte Etxeparek eta Oihartzabalek, datibo komunztadura galera erakusten duten hizkeretatik, hain zuzen. (b) eta (c) perpaus jokatuetera begira ikusiko denez, isildurik dauden datiboak (*hari*, *zuri*) dagozkie adizkietako datibo komunztadura hizkiak; *ezpaineri* eta *barneari*, aldiz, adizkian komunztatu gabe azaltzen dira (lehenago esan dugun bezala, erreferentziaz beregainak diren bi datibo komunztadura hizki ezin daitezkeelako adizki berean jaso euskaraz). Datibo komunztadura galerarako joerarik ere ez duten hizkeretan, diferentziak diferentzia, inoiz-edo aurki daitezke halako egituren erakusgarri bakanak, Benito Lertxundik kantatzen duen *Txori ttikia*, Joxantonio Artzeren poema ezagunean bezala (Fernández & Ortiz de Urbina 2010: 59, 31 oin-oharra):

- (18) Baina luze gabe / ohartu nintzen / hanka harkaitz bati / lotu zidatela

Ez dakigu kasualitatea ote den, oso litekeena da, baina Etxepare eta Oihartzabalen erakusgarrietan zein Artzeren poeman ageri diren komunztaduradun datibo hauek guztiak jabe datiboak dira eta jabetza ezinbesterenduzkoa adierazten dute salbuespenik gabe –gorputz atalak dira: *traidoreari-begitarteari*, (*hari*)-*ezpaineri* edo, bestela, erlaziozko izenak: (*zuri*)-*barneari*–. Etxepare eta Oihartzabalen adibideetan, gainera, jabe datiboa zein jabegoa, biak adierazten dira datiboaren bitartez. Artzeren poeman, jabe datiboa ere jasotzen da (*niri-hanka*), nahiz eta bigarren datiboa ez den jabegoa bera, ezpada bestelako bat (*harkaitz bati*).

¹⁸ Etxepare eta Oihartzabalek (2008) lanean, *bi datiboko egiturak* deriztete.

¹⁹ Hauek dira adibideen aipamen osoak Piarres Xarriton (arg.) (1991), *Piarres Larzabalen idazlanak I, Etxahun eta*. Donostia: Elkar; Jean Baptiste Etcheberri (1986), *Orhoitgarriak*. Imprimerie de Cordeliers; eta Jean Baptiste Etcheberri (1988), *Denetarik*. Imprimerie de Cordeliers. Beñat Oihartzabali eta Ricardo Etxepareri zor dizkiet xehetasun hauek guztiak.

Benetan esanguratsuak dira datibo bikoitzeko egitura hauek, ez enpirikoki bakarrik, teorikoki ekar ditzaketen ondorioengatik ere. Etxepare eta Oihartzabalek (2008) dioten bezala, komunztadurarik gabeko datiboak behe-datiboen eremuan baino ez ditugu espero, ez goi-datiboen eremuan. Izan ere, goiko adibideetatik komunztadurarik jasotzen ez duten datiboak (*begitarteari, ezpaineri eta barneari*) postposizio sintagmen modukoak dira. Goi-datiboek, berriz, ez dute inoiz ere komunztadurarik galtzen (ezta datibo komunztadura galera zaleak diren hizkeretan ere), Etxeparek eta Oihartzabalek eurak zein guk zenbait lanetan erakutsi dugun bezala –bereziki, Fernández & Landa (2008) eta Fernández, Ortiz de Urbina eta Landa (2010)–. Beraz, datibo bikoitzeko egiturak izatekotan, goi-datiboa eta behe-datiboa biltzen dituzten egiturak izan beharko lirateke, eta hala direla dirudi.

6. NZ mugimenduaz eta jabearen igoerak jasaten duen murriztapen batez

Borer & Grodzinskyk (1986: 181-2) beste ezaugarri bat aipatzen dute jabe datiboez ari direla, hots, haiezaz galde egin daitekeela, ondoko NZ-hitzeiko galde perpausetan bezala:

- (19) a. Nori busti zaio ilea?
 b. Nori izoztu zaizkio eskuak?
 c. Nori laztandu diozu eskua?

Adibide hauetan, jabetza ezinbesterenduzkoa adierazten den arren, berdin eman litezke jabetza besterengarria adierazten duten adibideak, egile hauena bezalakoxea, esaterako:

- (20) Nori apurtu dio neskak irratia?

Halako adibideetan ikusten denez, jabe datiboa harremanetan dago beti aditz sintagmaren (AS) barruko DS batekin, eta horrek, egile hauen ustez, jabe datiboan murriztapen bat erakusten du: ez dugu espero jabe datiboa kanpo argumentu batekin harremanetan egotea. Beste modu batez esanda, jabeago ezin daiteke inoiz kanpo argumentu bat izan, alegia, ez predikatu iragankorreko subjektua ez predikatu inergatibokoa. Murriztapen horren oihartzuna beste lan batzuetara ere zabaldu da, hala nola, Landauren (1999) lanera, ondoko hebraierazko adibideak dakartzana. Inakusatiboa da lehena eta bigarrena inergatiboa:

- (21) a. Ha-kelev ne'elam le-Rina
 D-txakurra desagertu P-Rina
 'Rinari txakurra desagertu zitzaion'

- b. *Ha-kelev hitrocec le-Rina
 D -txakurra arineketan p-Rina
 ‘Rinari txakurak arineketan egin zion’

Inergatiboa (b) da, hain zuzen, murriztapenak ez-gramatikal bihurtzen duena. Izan ere, jabegoa, kasu honetan, kanpo argumentu bati dagokio, hots, predikatu inergatiboko subjektuari. Pylkkanenek (2002: 51), bere aldetik, ebidentzia hau darabil behe-aplikatiboaren alde –gogoratu behe-aplikatiboa dela, bere ustez, jabe datiboak gaineratzen dituen buru aplikatiboa, ez goikoa–.

Tipologia lanetan ere jasotzen da murriztapen honen berri. Adibide bat ematearren, Haspelmathek (1999: 115) dio Europako hizkuntzetan, jabegoa sarri askotan preposizio sintagma, osagarri zuzena edo subjektu inakusatiboa izan ohi dela. Jabegoa subjektu inergatibo gisa ageri den kasuak oso arraroak direla dio, eta albaniera baino ez du aipatzen. Gainerakoan dioenez, ez du ezagutzen kasu bat bera ere jabegoa predikatu iragankorreko subjektu bezala emana denik. Haspelmathek *Harreman Sintaktikoen Hierarkia (Syntactic Relations Hierarchy)* deritzona proposatzen du, beraz, eta hierarkia horretan preposizio sintagmak kokatzen ditu goren eta subjektu iragankorrak behean. Bada, jabegoa zenbat eta gorago egon hierarkia horretan, orduan eta sarriago aurkituko ditugu Europako eta munduko hizkuntzetan, oro har, jabe datiboak edo kanpo jabetza. Itxuraz, beraz, nahikoa murriztapen sendoa dela dirudi mintzagai dugunak. Euskararen adibideetara begiratuz, erraz ikusiko dugu zer esan nahi dugun jabegoa pre/postposizio sintagma bat eta abar dela diogunean:

- (22) a. Bitartean heldu iezadazu eskutik
 b. Joni eskua laztandu diot
 c. Joni ilea busti zaio

Adibide hauetan, jabegoa postposizio sintagma batean dago (a) perpausean; osagarri guneko DS da (b) perpausean, eta predikatu inakusatiboko subjektua, (c) perpausean.²⁰ Hortaz, itxuraz, behintzat, munduko hizkuntzetan, oro har, murriztapenetik kanpo dauden kasuak euskaraz ere erabat naturalak dira eta ez dute inongo euskal hitzunen zalantzarik sorrarazten. Baina euskaraz murriztapen hau egon badagoela zioen Arregik (2003) lan ahaztu samar batean, eta hala behar luke printzipioz hizkuntza artean murriztapenak duen eremu handia kontuan hartuz.

Guri, dena den, zalantza sortzen digute inoiz literaturan aurkitu ditugun honakoak bezalako adibideek (Fernández & Ortiz de Urbina 2010: 183):

²⁰ Eztabaidagarria da zein ote den subjektua (22c) perpausean. Jo dezagun, eztabaidarik gabe, *ilea* dela subjektua Haspelmathek hierarkia ulertzearren.

- (23) a. Giltzurrunek tira egiten dizute (*Mentxakaren aitorpena*, J.R. Goikoe-
txea / R. Egiuren, 163)
b. Erreflexuek alde egin dizute azken aldian (*Odolbildua*, J. Landa, 67)
c. Ihes egin dit garrasiak (*Atzo*, A. Kristof / E. Mujika, 74)²¹

Inergatiboak dira bertan ageri diren aditz guztiak (*tira egin*, *alde egin* eta *ihes egin*). Are gehiago, jabeago predikatu inergatiboko subjektua izateaz gain (*zure giltzurrunek*, *zure erreflexuek*, *nire garrasiak*), zalantzarik ez dago jabetza harremana egon badagoela; izan ere, jabetza ezinbesterenduzkoa adierazten duten gorputz atalak ageri dira (a,b) adibideetan, eta atala izan gabe ere, norberarekin, eta ez beste inorekin, zerikusia duena (c). Litekeena da, bestalde, (b) adibideko datiboak zerikusia izatea *ez erreflexuek* osagaiarekin, *alde* erlaziozko izenarekin baino. Nolanahi ere, horrek ez litzuke gauzak asko aldatuko, azken batean, jabetza ezinbesterenduzkoak erlaziozko izenekin sortzen diren harremanak ere besarka bailitzake.

Itxuraz, beraz, nahiz eta jabe datiboek murriztapena duten, (23)ko hauek jabe datiboak direla pentsatzeko motiboa edo eman liezagukete. Jakina, hala balitz, orduan nekezago azalduko genituzke jabearen eta jabeagoaren arteko o-komando harremanak.²² Besterik da pentsatzea, Borer & Grodzkinskyk bezala, bertan ageri diren datiboak ez direla jabe datiboak, datibo etikoak baino. Hau da bi egileen adibideetatik bat:

- (24) Ha-yalda yašva li *(‘al ha-mita)
D-neska eseri niri aulkian
*‘Neska eseri zitzaidan *(aulkian)*²³

Adibide honetan, kanpo argumentua baino ez dago, eta ASren barruan beste inongo osagairik egon ezean (hots, parentesi artekoa, adibidez), orduan jabe datiboaren irakurketa ez dago eskura hebraieraz. Ez dugu orain alderdi honetan sakontzeko aukerarik, baina murriztapena leuntzen duen testuingurua dirudi honek (alegia, ASren barruan bestelako osagaiak agertzeak). Nolanahi ere, baldin eta goiko euskal adibideetan ageri direnak jabe datiboak badi-
ra, ez dirudi ASren barruan beste inongo osagairik behar denik horretarako, (23a, c) adibideek erakusten duten bezala. Baina segi dezagun egile hauen bi-
detik. Hebraieraren goiko adibidea gramatikala litzateke, datiboa etikoa balitz (ez jabe datiboa). Hortaz, jabe datiboaren irakurketa onartzen ez duen adibide

²¹ Ez du irakurleak pentsatu behar hauek literaturako adibide soilak direnik. Kontuan izan bes-
tela ere oso arruntak direla halako testigantzak, adibidez, buruko min handia duenak *buruak eztan-
da egingo dit* esan lezake inongo eragozpenik gabe.

²² Guk ez ditugu lan honetan, jabearen eta jabeagoaren arteko hierarkia sintaktikoak aztertuko,
jo horretarako Albizu (2009, 2011) edo Fernández (2011a,b,c) lanetara.

²³ Adi, euskaraz emandako itzulpenean *eseri* inakusatiboa ageri den arren, halakoa baita euska-
raz, ez du horrek esan nahi hebraieraz duen ordaina inergatiboa ez denik.

bera gramatikala litzateke, datiboa etikotzat hartuz gero. Dena den, etikoez, jabe datiboaz ez bezala, ezin daitekeenez galde egin, hau da, ezin dutenez NZ-mugimendurik jasan, orduan, berriro azaltzen da jabe datiboaren ez-gramatikaltasuna:

- (25) *Le-mi ha-yalda yašva?
 P-NOR DET-neska eseri
 'Nori eseri zaio neska?'

Gure (23)ko adibideei dagokienez, jo dezagun ez dela jabe datiboa baizik eta datibo etikoa erakusten dutena. Adibide hauetan, lehen eta bigarren pertsonako komunztadura hizkiak dira eta inon ez da ageriko datibo argumenturik. Hortaz, litekeena da, bai, datibo etikoa izatea. Arregik (2003) ere gure ibilbide bertua egin zuen Landauren (21b) adibidearen ildotik –hau da, *Rinari txakurrak arineketan egin zion* bezalako euskal ordainaren ildotik–, eta oso badaezpadakoa iritzi zion adibideari, jabe datibotzat hartuz gero, behintzat. Jakina, adibide honetan, goikoetan (23) ez bezala, ez daukagu jabetza ezinbestetenduzkorik, hau da, txakurrak ez du zertan Rinarena izan behar, eta orduan ulertzekoa da Arregik bertan jabe datiborik ez dagoela pentsatzea. Nolanahi ere, Borer & Grodzinskyren estrategia bera erabiliz, adibide horri berari gramatikala deritzo, datiboa etikotzat hartuz gero.

6.1. Euskaraz etikoa zer ote da?

Guk hasieratik esan dugun bezala, lan honetan, bederen, ez dugu eztabai-datu nahi euskaraz etikorik ba ote dagoen ala ez, eta izatekotan nolakoa izango ote den, jabe datiboak direlako oraingo honetan gure jomuga nagusia. Printzipioz datibo etikorik balego euskaraz ere, orduan izan beharko lituzke etikoei egotzi izan zaizkien ezaugarrietatik batzuk –hemen aztertu ditugunen modukoak, adibidez–, eta hori da, hain zuzen, beste egile batzuek aukeratu duten bidea (Albizu & Huidobro 2011, adibidez). Dena den, Arregik eztabaidara ekarri dituenaz, jaso egingo ditugu zeharbidez. Hona hemen, bere iritziz etikoa biltzen duen adibidea (b):

- (26) a. Gure semeak azterketa guztiak gainditu ditu
 b. Semeak azterketa guztiak gainditu dizkigu

Borer & Grodzinskyren irizpideetatik bi jasotzen ditu Arregik, euskarara ekarriaz. Batak NZ-mugimenduarekin du zerikusia eta (19)-(20) adibideetan ikusi dugu dagoeneko. Erakutsi dugunez, jabe datiboek NZ-mugimendua jasan dezakete, (27b) adibidean bezala; datibo etikoez (27a), berriz, ezinezkoa dute. Beste irizpidea da datibo etikoa fokalizatutako izenordain gisa adierazteko ezintasuna, (27c) adibidean ikus daitekeena. Horretan ere, jabe datiboa,

etikoa ez bezalakoa da, eragozpenik gabe ager daitekeelako fokalizaturik izen ordain gisa (27d)–. Arregirenak dira adibideak:

- (27) a. #Nori gainditu dizkio azterketa guztiak semeak?
 b. Nori apurtu dio telebista Jonek?
 c. #Semeak niri gainditu dizkit azterketa guztiak (eta ez zuri)
 b. Jonek zuri hautsi dizu telebista (eta ez Amaiari)

Gu bat gatoz jabe datiboaren inguruko ezaugarrietan. Ez dugu printzipioz diferentziarik ikusten hebraieraren eta euskararen artean (ñabardurak alde batera utziz), eta hebraierarako erabilitako irizpideak euskaraz ere balia daitezkeelakoan gaude. Etikoari dagokionez, berriz, zalantzak ditugu. Printzipioz, ez dugu asimetria garbirik ikusten euskaraz Arregik etikotzat (27a,c) eta jabe datibotzat (27b,d) jotzen dituen kasuen artean, bi irizpideei dagokienez. Beste adibide bat ematearren, jo dezagun umeak ez duela aspaldion ezer ganoraz jan amarekin dagoen guztietan (aitarekin dagoenean ez bezala), eta arratsalde batez, merienda guztia jaten duela, amaren poza sortuz. Amak halaxe esan lezake txikiari zuzenduz: *nori jan dio merienda osoa txikiak?* Eta ondoren: *niri jan dit bapo merienda osoa txikiak*. Berriro ere, zalantzak ditugu, baina printzipioz, ez dugu uste ez-gramatikalak direnik ez bata ez bestea.

Horrezaz gain, goiko adibideetatik bat (23c) baliatuz sor daitezkeen antzeko perpausek, baldin eta, nolabait Arregiren usteari jarraituz, etikoa bilduko balute, eta ez jabe datiboa, ez-gramatikalak izan beharko lirateke, eta, zuzen edo oker, gramatikalak dira guretzat:

- (28) a. Nori ihes egin dio garrasiak?
 b. Garrasiak niri ihes egin dit (eta ez Amaiari)

Berriro ere diogu oso tentu handiz hitz egin behar dugula halako datiboaz. Izatez, (23)ko adibideak goi-datiboak iruditzen zaizkigu, hau da, hautatu gabeak diren datibo hunkitu horietakoak (jabe datiboa den ez den eztabaidagarria den arren) eta ez are goragoko datiboa, gaztelania eta abarretako etikoak bezalaxe. Baina egia esan, Arregik arrazoia duela uste dugu: etikoa balitz, ez genuke espero izango ez NZ-mugimendurik jasatea, ez fokalizatu ahal izatea.

Honetatik, beraz, kontrako bi ondorio atera genitzake behin-behinean, besterik ez bada ere:

- a) euskaraz ez dago benetako etikorik, ez behintzat, Borer & Grodzinskyren (1986) edo Jouitteau & Rezacen (2007) testen ildotik, hebraieraz, gaztelaniaz edo frantsesez etiko deritzona, eta datibo etiko honen ordez, hautatu gabeko goi-datibo bat besterik ez dugu; edo

- b) euskaraz *ere*, badago datibo etikoa eta, oro har, munduko hizkuntzetan etikoa deritzonaren ezaugarriei lotzen zaie. Bigarren aukera honen alde egin dute Albizu & Huidobrok (2011) lanean.

Ez dira, egia esan, asko, euskal datibo etikoari egin zaizkion aipamenak,²⁴ baina aipatu direnean, ez datoz guztiz bat etikoei egotzi izan zaizkien irizpideekin. Jo dezagun lan honetan jaso dugun lehen irizpidera, hots, datibo etikoak nahitaez lehen edo bigarren pertsonakoak direla, Jaeggleri jarraituz esan dugun bezala. Bada, Etxeparek eta Oihartzabalek (2008, 2010), esaterako, halako datiboez ematen duten adibide bakarrean, hirugarren pertsonakoa da ustezko etikoa (ez lehen edo bigarren pertsonakoa):

- (29) Mireni esneak gaindi egin dio

Orobat, ustezko etiko hori *-o* komunztadura hizkian jasotzen dena *Mireni* datibo lexikoaz bikoizturik dago perpausean, 4. atalean ikusi dugunez, eskura ez dagoen aukera etikoez soilik hitz egiten bada.²⁵ Oihartzabalek (2007a,b) jasotzen dituen adibideak, aldiz, gehiago lotzen zaizkie aipatu ditugun irizpideei: lehen pertsonako komunztadura hizkia erakusten dute eta ez dute ageriko datibo argumenturik, Arregirenak bezalaxe.

- (30) a. #Alabak ederki bazkaldu dit gaur
b. #Umeak hobeki lo egiten digu egun hauetan

Adibide hauek Oihartzabalentzat guztiz ez-gramatikalak izan ez arren, ez dira guztiz zuzenak. Gure beste lan batean (Fernández, Ortiz de Urbina eta Landa 2010) aipatu genuen bezala, halako datibo etikoak, inplizituki men-debaldeko aukera baino ez direla pentsarazten digu Oihartzabalek. Alabaina, orduan erantzun genuen bezala, halako datibo etikorik badago, ez dugu printzipioz hizkera aldakortasunik espero (izatekotan, aldakortasun idiolektala, beste hizkuntza batzuetan antzeman den bezala). Esaterako, antzeko adibideak gramatikaltzat jo zituen gure orduko datu-emaile Piarres Xarritonek:

- (31) a. Haurra ontsa bazkaldu zait
b. Haurrak ontsa lo egin daut

²⁴ Guk, dakigula, gureez gain ondoko hauexek baino ez: Arregi (2003), Oihartzabal (2007a,b), Etxepare & Oihartzabal (2008, 2010) eta Albizu & Huidobro (2011).

²⁵ Roberge & Trobergen (2009) *dativus comodi/incommodi* (DCI) bezalakoak dakartzkigu gogora honek. Roberge & Troberge (2009: 254-55) latineko etikoetatik bereizten dituzte halakoak. Gaztelaniazko adibideetara joz gero, hirugarren pertsonako DCIak jasotzen ditu -ikus 271 orrialdea-. Are, bikoizturik ageri diren adibideak ematen dituzte. Harrigarria da konturatzea DCIatzat jotzen dituztela, gure ustez, Jaegglik eta bestek etikotzat joko lituzketen kasuak.

Lehen adibideak sintaktikoki forma iragangaitza jasotzen du, baina bigarrenak, berriz, inergatibo prototipiko bat. Ohar bat egin behar dugu aurrera egin baino lehen, bada-eta, gure ustez, gramatikaltasun juzkuetan kontuan hartu beharreko *ñabardura* bat, printzipioz irudi lezakeena baino garrantzi handiagoa izan lezakeena: inergatiboez ari garenean, errazago eta naturaltasun handiagoarekin onartzen dituzte hiztunek *izen + egin* egiturako inergatiboak, inergatibo soilak baino, datiboa gaineratzen zaienean –jabe datiboak izan edo bestelakoak, Oihartzabalenak bezalako etikoak–. Hau esanguratsua izan liteke, akaso, jabe datiboez zein etikoez ari garela. Izan ere, Milan Rezacek buruz buru adierazi digunez, datibo hauetarik bat onartzeko *izen + egin* egiturako inergatiboen izen osagaia beharrezkoa dirudi, eta beste osagai baten behar honek hebraierazko (24) adibidearekin zerikusia izan dezake. Gogoratu (24) adibidean, jabe datiboaren irakurketa erdiesteko, ASren barruan osagai baten beharra dagoela. Rezacek dio *isats-ondorioa* (ingelesez *tail effect*) dela hau. *Isats-ondorioa* deritzote Jouisseau & Rezacek (2007: 3.1 atala) frantsesez etikoek erakusten duten antzeko murrizpen bati, eta frantsesaren kasuan, behar den osagai hori argumentua ez ezik, adjunktua ere izan daiteke. Dena den, Rezacek ez du espero *isats-ondoriorik* hizkuntza guztietan, ez gaztelaniaz, behintzat, etikoez ari garela eta ezta adibidez txekieraz, non etikoekin ez dagoen batere ondoriorik eta datibo hunkituekin ere ez den oso sendoa.

Azkenik, klitiko sailen irizpidea ez da, erakutsi dugunez, euskaraz erabiltzen erraza, hizkuntza erromanikoetan ez bezala, datibo komuntadura hizki sailak osatu ezin daitezkeelako alokutiboetatik aparte. Aztertu beharko litzateke, beraz, zer gertatzen den ustezko datibo etikoa alokutiboarekin batera agertzen denean. Oihartzabalen (2007b: 25) (a) adibidearen ordain alokutiboa da (b):

- (32) a. #Semeak gaizki bazkaldu dit eguerdian
b. Semeak gaizki bazkaldu zida-n/k eguerdian

Biak, etikoa eta alokutiboa jabe datiboak baino are goragokoak badira, zein gune sintaktiko betetzen dute batak eta besteak? Lehen pertsonako etikoa da adibide hauetakoa. Bigarren pertsonako etikoa oztopatuko luke, jakina, alokutiboaren agerpenak:

- (33) Semeak gaizki bazkaldu di-n/k eguerdian

Ez dugu ezkutatu nahi honi dagokionez, zalantza gehiago ditugula, uste sendoak baino, eta argi dago euskal datibo etikoek azterketa beregain eta zehatza merezi dutela, Albizu, & Huidobro (2011) bezalakoak. Baldin eta benetako etikoak ere izango bagenitu euskaraz, orduan, datiboen artean, behe-datiboak alde batera utziz, batetik goi-datiboak izango genituzke (esperimentatzaileak, jabe datiboak eta datibo hunkituak) eta bestetik are goragokoak

(datibo etikoak). Bestalde, benetako etikorik bagenu, merezi izango luke alokutiboekiko harremanak arakatzea, nahiz eta, printzipioz, aztergai beregainak diruditen, Milan Rezacek buruz buru iradoki digun bezala. Nahiz eta alokutiboei inoiz-edo etiko esan zaien, Aresti (1972) zenak Leizarragaren adizkiak bildu zituen lanean bezala, horren oinarrian benetan zer ote dagoen ikusi beharko litzateke.

7. Ondorioak

Lan honetan, jabe datiboen inguruan jardun dugu. Jabe datiboak goi-datiboak direla erakutsi dugu, datibo hunkituak bezalaxe. Jabe datibo horiek etikoekin konparatu ditugu eta diferentzia esanguratsuak dituztela erakutsi. Etiko horiek goragoko datiboak dira, eta halaxe aldarrikatu izan da literaturan. Euskaraz ere etikorik ba ote dagoen jakin beharra dago orain.

Erreferentzia bibliografikoak

- ALBIZU, PABLO (2009), «Construcciones inacusativas con dativos posesivos y dativos de interés en vasco: un análisis derivacionalista». *Seminario de Lingüística teórica*. Madrid: CSIC.
- ALBIZU, PABLO (2011), «Microvariación en las construcciones inacusativas de dativo posesivo del euskera». *Wedisyn's Second Workshop on Syntactic Variation*. Universitat de Barcelona. Otsailak 17-18.
- ALBIZU, PABLO & SUSANA HUIDOBRO (2011), «Ethical datives in Basque». Eskuizkribua, UPV/EHU & Stony Brook.
- ARESTI, GABRIEL (1972), «Flexiones verbales empleadas por Leizarraga de Briscous, en sus traducciones vascas de 1571». *FLV* **IV-11**: 157-194.
- ARREGI, EURÍDICE (2003), «On possessor raising effects in Basque». Eskuizkribua, UPV/EHU.
- BONEH, NORA & LÉA NASH (2010a), «A higher applicative: evidence from French». In *Proceedings of IATL 25*, http://linguistics.huji.ac.il/IATL/25/Boneh_Nash.pdf
- (2010b), «Core and non-core datives in French». In B. Fernández & R. Etxepare (arg.), *Variation in datives: a micro-comparative perspective*. New York: Oxford University Press.
- BORER, HAGIT & YOSEF GRODZINSKY (1986), «Syntactic Cliticization and Lexical Cliticization: The Case of Hebrew Dative Clitics». In Hagit Borer (arg.), *Syntax and Semantics* **19**. New York: Academic Press, 175-215.
- CUERVO, M. CRISTINA (2003), *Datives at large*. Ph.D. diss. Cambridge, Mass.: MIT.
- DEUSTUKO HIZKUNTZALARITZA MINTEGIA (1989), «Inkorporazioa perpaus kausatiboetan». In P. Salaburu (arg.), *Sintaxi teoria eta euskara*. Bilbo: UPV/EHU, 87-119 or.
- ETXEPARE, RICARDO (2010), «Contact and change in a Minimalist Theory of variation». *Linguistic variation in the Minimalist framework*. UAB, urtarrilak, 14 eta 15.

- ETXEPARE, RICARDO & BEÑAT OIHARTZABAL (2008), «Bi datibo egitura ifar-ekialdeko zenbait hizkeratan». Agertzeaz: *Lapurdum*, Baiona.
- (2010), «Datives and adpositions in North-Eastern Basque». In Beatriz Fernández & Ricardo Etxepare (arg.), *Variation in datives: a micro-comparative perspective*. Oxford University Press.
- FERNÁNDEZ, BEATRIZ (2011a), «Evidencia dialectal y pan-dialectal a favor de la distinción entre dativos altos y bajos». *Wedisyn's Second Workshop on Syntactic Variation*. Universitat de Barcelona. Otsailak 17-18.
- FERNÁNDEZ, BEATRIZ (2011b), «High and low. The Basque cartography of datives and the Dative/Agreement Constraint». Eskuizkribua, UPV/EHU.
- FERNÁNDEZ, BEATRIZ (2011c), «Goi- eta behe-datiboak eta Datibo-Komunztaduraren Murritzapena: Ipar-ekialdeko hizkeren lekukotasunak eta beste». In Koldo Zuazo & Irantzu Epelde (arg.), *Euskalkien jatorria eta bilakaera*. ASJU.[prestatzen]
- FERNÁNDEZ, BEATRIZ & PABLO ALBIZU (2006), «Agreement doubling in Basque dialects: identical and non-identical twins». *Syntactic Doubling Conference*. Amsterdam, martxoak 15-18.
- FERNÁNDEZ, BEATRIZ & JOSU LANDA (2008), «Datibo komunztadura beti zaindu, inoiz zaindu ez eta batzuetan baino zaintzen ez denean. Hiru ahoko aldagaia, datu iturri bi, eta erreminta bat: Corsintax». Agertzeaz: *Lapurdum*, Baiona.
- FERNÁNDEZ, BEATRIZ & JON ORTIZ DE URBINA (2010), *Datiboa hiztegia*. Bilbo: UPV/EHU.
- FERNÁNDEZ, BEATRIZ, JON ORTIZ DE URBINA & JOSU LANDA (2010), «Komunztadurarik gabeko datiboen gakoez». In Ricardo Gómez & Joseba A. Lakarra (arg.), *Beñat Oihartzabali gorazarre*. Bilbo & Donostia: UPV/EHU & Gipuzkoako Foru Aldundia ASJU XLIII: 1-2, 357-380.
- HASPELMATH, MARTIN (1999), «External possession in European areal perspective». In D.L. Payne & I. Barshi (arg.), *External possession*, Typological Studies in Language, 39. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 109-132 or.
- JAEGGLI, OSVALDO A. (1982), *Topics in Romance Syntax*. Dordrecht: Foris.
- (1986), «Three issues in the theory of clitics: case, doubled NPs and extraction». In Hagit Borer (arg.), *Syntax and Semantics* 19. New York: Academic Press, 15-42 or.
- JOUITTEAU, MÉLANIE & MILAN REZAC (2007), «The French ethical dative, 13 syntactic tests». *Bucharest Working Papers in Linguistics*, **IX (1)**: 97-108.
- LANDAU, IDAN (1999), «Possessor raising and the structure of VP». *Lingua* **107**: 1-103.
- OIHARTZABAL, BEÑAT (1993), «Verb agreement with non-arguments: On allocutive agreement». In J.I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *Generative studies in Basque linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 89-114 or.
- OIHARTZABAL, BEÑAT (2007a), «Argument Structure Building: Applicative Heads in Basque». *Workshop on Argument Structure and Syntactic Relations*, 2007/05/23-25, IKER, CNRS.
- (2007b), *Basque ditransitives*. Eskuizkribua, IKER, CNRS.
- PAYNE, DORIS L. & IMMANUEL BARSHI (1999), «External possession: what, where, how, and why». In D.L. Payne & I. Barshi (arg.), *External possession*, Typological Studies in Language, 39. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 3-29 or.
- PERLMUTTER, DAVID (1971), *Deep and surface constraints in syntax*. New York: Holt, Reinhart and Winston.

- PYLKKÄNEN, LIINA (2002/2008), *Introducing arguments*. Cambridge/London: the MIT Press.
- ROBERGE, YVES & MICHELLE TROBERG (2009), «The high applicative syntax of the dativus commodi/incommodi in Romance». *Probus* **21**: 249-289.
- YRIZAR, PEDRO DE, (2002), *Morfología del verbo auxiliar suletino*. Bilbo: Euskaltzaindia.